

СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ МОЛОДІ В СПРИЙНЯТТІ ОБРАЗУ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Нарміна Олейник¹, Світлана Бабатіна¹, Ярослав Коркос²,

¹Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна;

Narmina88@gmail.com

svetababatina@gmail.com

²Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна;

korkos.yaroslav@gmail.com

У статті розглянуто соціальні стереотипи в сприйнятті образу працівника поліції в їх взаємозв'язку з освіченістю та гендерною приналежністю досліджуваних. Проблема сприйняття правоохоронців є важливою складовою частиною реформи правоохоронних органів, оскільки адекватне сприйняття поліцейських пов'язане з високим рівнем довіри до них, із престижністю, популярністю їхньої професії серед населення тощо. Мета статті – визначення структурних особливостей сприйняття образу поліцейського в повсякденному житті. Як психодіагностичний інструментарій для виявлення соціальних стереотипів розроблено та застосовано опитувальник «Стереотипи про працівників поліції»; для констатування гендерної приналежності досліджуваних використано «Стативно-рольовий опитувальник» (С. Бем). Серед методів математично-статистичної обробки даних застосовано якісний та кількісний аналіз результатів із використанням процедури факторного аналізу (STATISTICA 10.0), критерій кутового перетворення Фішера, критерій лінійної кореляції Пірсона, процедура Z-перетворення. Досліджувану вибірку склали 159 осіб, 60 серед яких – студенти факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету, 63 – учні 9–11 класів Херсонського академічного ліцею імені О. В. Мішукова, 36 – школярі 9–11 класів Херсонської спеціалізованої школи I–III ступенів № 57 та Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 13. У досліджуваній вибірці – 65 хлопців і 94 дівчини. Результати дослідження свідчать, що в сприйнятті поліції присутні три групи позитивних стереотипів: «професіоналізм», «зразковість» та «сумлінність», – що можуть указувати на позитивні зміни в сприйнятті поліцейських після проведеної реформи правоохоронних органів. Отримані результати також підтверджують теоретичну модель, покладену в основу авторського опитувальника, що ґрунтується на когнітивному, емоційному й поведінковому компонентах. Разом із тим виявлено вплив рівня освіти та гендерної приналежності на формування соціальних стереотипів у сприйнятті образу поліцейського.

Ключові слова: соціальні стереотипи, Національна поліція, образ поліцейського, освіченість, гендерна приналежність.

Narmina Oleinyk, Svitlana Babatina, Yaroslav Korkos. Social Stereotypes of Youth in Perception of Image of Worker of National Police. The article is dedicated to investigation of social stereotypes in perception of image of police worker and their interrelation with education and gender affiliation of examinees. The problem of perception of lawmen is an important part of the reform of law-enforcement authorities because the adequate perception of policemen is connected with high level of confidence in them, prestigiousness, popularity of their profession etc. The purpose of the article is determination of structural peculiarities of perception of policeman image in daily living. The inquirer «Stereotypes about workers of police» was devised and used as psychognostic tooling for detection of social stereotypes, «The Bem Sex-Role Inventory» was used for establishing gender affiliation of examinees. Among the methods of statistical data analysis used in work are qualitative and quantitative analysis of results based on the procedure of factor analysis (STATISTICA 10.0), Fisher's angular transformation, Pearson correlation coefficient, procedure of Z-transform. The sample size is 159 persons, among them: 60 persons are students of the faculty of psychology, history and sociology of Kherson State University, 63 persons are pupils of the 9–11 grades of Kherson academic lyceum named after O. V. Mishukov, 36 persons are pupils of the 9–11 grades of Kherson specialized school I–III stages № 57 and Kherson general school I–III stages № 13. The examined sample includes 65 boys and 94 girls. The results of investigation indicate the existence of three groups of positive stereotypes in perception of police: «professionalism», «exemplarity» and «consciousness» which can evidence positive changes in perception of policemen after the reform of law-enforcement authorities. The current results also confirm theoretical model used as a basis of author's inquirer which is based on cognitive, emotional and behavioral components. Therewith the influence of level of education and gender affiliation on forming of social stereotypes in perception of image of policeman was identified.

Key words: social stereotypes, National police, image of policeman, education, gender identity.

Нармина Олейник, Светлана Бабатина, Ярослав Коркос. Социальные стереотипы молодёжи в восприятии образа работника Национальной полиции. В статье исследуются социальные стереотипы в восприятии образа работника полиции в их взаимосвязи с образованностью и гендерной принадлежностью испытуемых. Проблема восприятия правоохранителей является важной составляющей реформы правоохранительных органов, поскольку адекватное восприятие полицейских связано с высоким уровнем доверия к ним, престижностью, популярностью их профессии среди населения и т. д. Цель статьи – определение структурных особенностей восприятия образа полицейского в повседневной жизни. В качестве психодиагностического инструментария для выявления социальных стереотипов разработан и применен опросник «Стереотипы о полицейских», для констатации гендерной принадлежности исследуемых использован «Поло-ролевой опросник» (С. Бем). Среди методов математически-статистической обработки данных использованы качественный и количественный анализ результатов с использованием процедуры факторного анализа (STATISTICA

10.0), критерий углового преобразования Фишера, критерий линейной корреляции Пирсона, процедура Z-преобразования. Исследуемую выборку составили 159 человек, среди которых 60 – студенты факультета психологии, истории и социологии Херсонского государственного университета, 63 – ученики 9–11 классов Херсонского академического лицея имени О. В. Мишукова, 36 – учащиеся 9–11 классов Херсонской специализированной школы I–III ступеней № 57 и Херсонской общеобразовательной школы I–III ступеней № 13. В исследуемой выборке – 65 юношей и 94 девушки. Результаты исследования указывают, что в восприятии полиции присутствуют три группы положительных стереотипов: «профессионализм», «образцовость» и «добросовестность», – которые могут свидетельствовать о положительных изменениях в восприятии полицейских после проведенной реформы правоохранительных органов. Полученные результаты также подтверждают теоретическую модель, положенную в основу авторского опросника, который базируется на когнитивном, эмоциональном и поведенческом компонентах. Вместе с тем наблюдается влияние уровня образования и гендерной принадлежности на формирование социальных стереотипов в восприятии образа полицейского.

Ключевые слова: социальные стереотипы, Национальная полиция, образ полицейского, образованность, гендерная принадлежность.

Постановка наукової проблеми та її значення

У сучасних умовах гібридної війни, коли український уряд проводить низку реформ (зокрема антикорупційна, освітня, медична, пенсійна, судова тощо), оцінка їх результатів є життєвою важливою для держави. Серед них – реформа правоохоронних органів, що мала на меті як покращення ефективності, так і поліпшення ставлення українців до представників закону.

Незважаючи на те, що реформа правоохоронних органів розпочалась у 2015 р., на сьогодні тема сприйняття працівників поліції пересічними громадянами є малодослідженою, що не дає змоги повною мірою оцінити результати реформ. Актуальною її робить також той факт, що за час від початку проведення АТО, за даними Державної служби статистики, збільшилася кількість правопорушень. Експерти вказують і на збільшення за цей час нелегальної зброї на 1,5 млн одиниць. З іншого боку, сьогодні існує недобір до лав працівників Національної поліції, що може відобразитися на ефективності роботи в умовах підвищеної злочинності.

Отже, дослідження стереотипів у сприйнятті поліцейських допоможе виявити ставлення людей до поліції в цілому, зокрема на рішення стати працівником поліції, що є актуальним в умовах недобору до лав Національної поліції.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми

Поняття «стереотип» у наукову термінологію ввів американський соціолог У. Лірпман. У праці «Суспільна думка» в 1922 р. автор визначив стереотипи як упорядковані, схематичні, детерміновані культурою «картинки» світу «в голові» людини, які заощаджують його зусилля при сприйнятті складних соціальних об'єктів і захищають його цінності, позиції й права (Lippmann, 1922).

Однак, попри те, що термін «стереотип» існує вже близько 100 років, у зарубіжній та вітчизняній психології немає єдиного узгодженого його визначення. Більшість психологів трактують зазначену лексему як переконання, упередження, настанову тощо. Ці поняття пов'язані іноді причино-наслідковими зв'язками (Matsumoto, 2009). Зокрема, стислий словник із психології визначає стереотип як спрощене сприйняття будь-якого аспекта соціального світу, що часто має тенденцію бути основою для упередження (Statt, 2003).

Стереотипи можуть становити загрозу для стереотипованих об'єктів. Аналіз останніх наукових досліджень указує, що стереотипи можуть мати значний вплив. Зокрема, учені А. Оглі, М. Лінн та Д. Міллер у дослідженні, що охоплювало близько 350 000 представників із 66 країн, виявили, що чим нижчий рівень гендерних стереотипів у певній країні стосовно жінок у науці, тим більше їх представництво в ній (Eagly, 2015). Результати інших досліджень підтверджують вплив гендерних стереотипів на вибір кар'єри (Chase, 2014). У метааналізі М. Апель, що охопив 33 експерименти, виявлено вплив стереотипів у ЗМІ на пізнавальні та навчальні досягнення стереотипізованих об'єктів (Appel, 2017). Стереотипна загроза може негативно проявлятися на продуктивності зовсім різних сфер, таких як переговори, прийняття фінансових рішень або продуктивність пам'яті серед людей похилого віку (Davies, 2016). Отже, стереотипи потенційно спроможні впливати як на кількість людей, котрі бажають оволодіти певною професією, так і на їх якісні характеристики, що у випадку з поліцією може призводити до зменшення продуктивності праці, зниження соціальної престижності професії тощо.

Мета статті – визначення структурних особливостей сприйняття сучасною молоддю образу поліцейського в повсякденному житті.

Основні завдання дослідження:

1) установити особливості внутрішньої організації (визначених факторним аналізом) структурних компонентів стереотипів сприйняття образу поліцейського та виокремити фактори, що зумовлюють формування стереотипів про працівників поліції;

2) дослідити особливості сприйняття образу поліцейського за допомогою розробленої теоретичної моделі, що ґрунтується на визначенні стереотипів сприйняття на основі когнітивного, емоційного й поведінкового компонентів;

3) порівняти отримані результати на групах досліджуваних, яких розділено за рівнем освіти та гендерною приналежністю.

Методи та методики дослідження

Емпіричне дослідження соціальних стереотипів щодо працівників поліції потребувало розробки власної методики задля адекватного їх вивчення. Тому на основі аналізу наукової літератури розроблено опитувальник «Стереотипи про працівників поліції», що дає змогу кількісно і якісно описати індивідуальні, суб'єктивні стереотипи досліджуваних у сприйнятті представників поліції. Опитувальник складається з 21 біполярної вербальної шкали (від -3 до 3), полюси яких задані протилежними твердженнями.

Шкали в методиці відображують структурні компоненти стереотипів, виділені нами раніше, а саме: когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти в сприйнятті образу поліцейського.

Шкала когнітивних стереотипів спрямована на вивчення уявлень досліджуваних про пізнавальну сферу поліцейських, що включає запитання щодо швидкості прийняття рішень, рівня інтелекту, спроможності запам'ятовувати в критичній ситуації, професійних знань поліцейських, об'єктивності сприйняття, логічності мислення, здатності до зосередженості.

Шкала емоційних стереотипів відображає вивчення емоцій і почуттів молоді до поліцейських та самих поліцейських, що включають запитання про емпатійність, емоційну стабільність, відчуття страху, задоволеність роботою поліцейських, а також про інтерес, ненависть і повагу досліджуваних до поліцейських.

Остання шкала – поведінковий компонент – розкриває стереотипи досліджуваних про характеристику дій та вчинків представників поліції, що складається із запитань щодо агресивності, послідовності й організованості їхніх дій, хабарництва, рівня виконання професійних обов'язків, навичок і вмінь.

Отже, опитувальник дає змогу виявити як загальні стереотипи в сприйнятті працівників поліції (загальний показник), так і його складники (когнітивну, емоційну та поведінкову шкали).

Обробка методики відбувається за допомогою семибальної шкали, що оцінює прямі та зворотні твердження. Запитання, що входять до окремої шкали й загального показника, зображено в табл. 1.

Таблиця 1

**Склад запитань за окремими шкалами та загальним показником
сприйняття образу поліцейського**

Показник	Шкала поведінкових стереотипів	Шкала емоційних стереотипів	Шкала когнітивних стереотипів	Загальний показник
Прямі твердження	1,7,11,17	5,12,15,20	3,9,13,19	1,3,5,7,9,11,12,13,15,17,19,20
Зворотні твердження	4,10,14	2,8,18	6,16,21	2,4,6,8,10,14,16,18,21
Усього тверджень	7	7	7	21

Розрахунок показників за методикою відбувається за такою формулою:

$$P = \frac{\sum Z}{N},$$

де P – показник, Z – запитання, що входять до шкали, N – кількість запитань у шкалі. Для кожного показника розроблено тестові норми (N 159):

1. Когнітивний компонент: від 1 до 3,28 – низький рівень, від 3,29 до 5,39 – середній, від 5,4 до 7 – високий рівень.

2. Емоційний компонент: від 1 до 3,25 – низький рівень, від 3,26 до 5,11 – середній, від 5,12 до 7 – високий рівень.

3. Поведінковий компонент: від 1 до 3,00 – низький рівень; від 3,01 до 5,13 – середній; від 5,14 до 7 – високий рівень.

4. Загальний показник: від 1 до 3,28 – низький рівень, від 3,29 до 5,11 – середній, від 5,12 до 7 – високий рівень.

Інтерпретацію результатів проводили за вищезазначеними шкалами: низький позначає сприйняття досліджуваними поліцейських у негативних стереотипах, середній – наявність нейтральних стереотипів, високий – позитивний стереотип.

Задля визначення типу психологічної статі досліджуваних використано методу «Стативно-рольовий опитувальник» (С. Бем). Методика дає змогу визначити тип психологічної статі: андрогінність, маскуліність та фемінність особистості.

Серед методів математично-статистичної обробки даних використано якісний і кількісний аналіз результатів із застосуванням процедури факторного аналізу (STATISTICA 10.0), критерій кутового перетворення Фішера, критерій лінійної кореляції Пірсона, процедуру Z-перетворення.

В емпіричному дослідженні взяли участь 159 осіб, котрих випадковим чином відібрано серед студентів 1–4 курсів факультету психології,

історії та соціології Херсонського державного університету (60 осіб), учнів 9–11 класів Херсонського академічного ліцею імені О. В. Мішукова (63) й учнів 9–11 класів Херсонської спеціалізованої школи I–III ступенів № 57 та Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 13 (36 осіб). За статевою ознакою серед досліджуваних було 65 хлопців та 94 дівчини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Для перевірки теоретичної структурної моделі стереотипів про працівників поліції, яку покладено в основу розробленого опитувальника, використано факторний аналіз (STATISTICA 10.0). За допомогою факторного аналізу даних (метод виділення: аналіз головних компонентів, метод ротації: Varimax normalized Кайзера), виокремлено три значущі фактори, які пояснюють 46,78 % сумарної дисперсії:

1. Когнітивний компонент (33,9 % від загальної дисперсії).
2. Емоційний компонент (6,2 % від загальної дисперсії).
3. Поведінковий компонент (5,67 % від загальної дисперсії).

Перейдемо до розгляду складу кожного фактора. До складу *першого* з них, що називається «когнітивним компонентом», увійшло шість показників, які представлено в табл. 2 в порядку зменшення факторного навантаження. Цей фактор відображає загальну позитивну оцінку професіоналізму працівників поліції. Їх сприймають як висококваліфікованих фахівців (мають високий рівень професійних знань, умінь і навичок) із високим інтелектом, котрі спроможні швидко приймати рішення та організовувати власну діяльність.

Таблиця 2

Склад фактора «когнітивний компонент»

№	Твердження	Факторне навантаження
1	Поліцейські мають високий рівень професійних знань	0,75
2	Діяльність поліцейських є організованою	0,74
3	Поліцейські мають навички та вміння, що розвинуті на високому рівні	0,68
4	Поліцейські, як правило, швидко знаходять вихід у непередбачених ситуаціях	0,68
5	Я вважаю, що пересічний поліцейський має високий інтелект	0,64
6	Працівники поліції мислять логічно	0,60
Критерій Хамфрі		0,56

За критерієм Хамфрі фактор є значущим ($0,56 > 0,16$). До його складу увійшло чотири твердження когнітивного блоку та два – поведінкового блоку запитань розробленого опитувальника. Когнітивний блок представлений такими твердженнями: «Поліцейські мають високий рівень професійних знань» (0,75), «Поліцейські, як правило, швидко знаходять вихід у непередбачених ситуаціях» (0,68), «Я вважаю, що пересічний поліцейський має високий інтелект» (0,64), «Працівники поліції мислять логічно» (0,60), поведінковий блок: «Діяльність поліцейських є організованою» (0,74), «Поліцейські мають навички та вміння, що розвинуті на високому рівні» (0,68). Припускаємо, що поєднання когнітивного й поведінкового блоків у цьому факторі пов'язано з тим, що навички, уміння та здатність організовувати діяльність оцінюються як результат високого рівня розвитку когнітивних процесів (зокрема інтелекту).

Отже, проаналізований фактор характеризує позитивну оцінку професіоналізму поліцейських, що дає нам можливість визначити такий стереотип у сприйнятті образу поліцейського, як «професіоналізм».

Другий фактор, що називається емоційним компонентом, представлений у табл. 3. Він відображає позитивний стереотип у сприйнятті образу поліцейських. Так, працівниками поліції захоплюються, їх уважають уважними, відчайдушними та емоційно стабільними.

Таблиця 3

Склад фактора «емоційний компонент»

№	Твердження	Факторне навантаження
1	Більшість людей захоплюється новою поліцією	0,66
2	На роботі, як правило, поліцейські сконцентровані	0,64
3	Працівники поліції виявляють мужність у небезпечних ситуаціях	0,58
4	На мою думку, поліцейські є емоційно стабільні	0,57
Критерій Хамфрі		0,42

За критерієм Хамфрі фактор є значущим ($0,42 > 0,16$). До його складу увійшло три твердження з емоційного та одне – із когнітивного блоків. Із когнітивного блоку увійшли твердження: «Більшість людей захоплюється новою поліцією» (0,66), «Працівники поліції виявляють мужність у небезпечних ситуаціях» (0,58), «На мою думку, поліцейські є

емоційно стабільними» (0,57), із когнітивного блоку – «На роботі, як правило, поліцейські сконцентровані» (0,64). Уключення одного твердження щодо зосередженості з когнітивного блоку до цього фактора, можливо, пов'язано з тим, що емоційно стабільні поліцейські під час роботи сприймаються як більш сконцентровані. Припускаємо, що поєднання у факторі «емоційний компонент» тверджень щодо захоплення та мужності пов'язано з героїчним образом правоохоронців в очах людей, який був створений небезпечністю роботи й намірами захищати правопорядок. Отримані результати дають нам змогу виокремити наступний стереотип у сприйнятті образу поліцейських – «зразковість».

До складу *третього фактора*, який позначено нами, як «поведінковий компонент», увійшли два показники, які розміщені в табл. 4. Цей фактор відображає загальну позитивну оцінку поведінки працівників поліції. Їх сприймають як чесних та ефективних у виконанні щоденних обов'язків.

Таблиця 4

Склад фактора «Поведінковий компонент»

№	Твердження	Факторне навантаження
1	Працівники поліції не беруть хабарі	0,73
2	Працівники поліції ефективно виконують службові обов'язки	0,65
Критерій Хамфрі		0,47

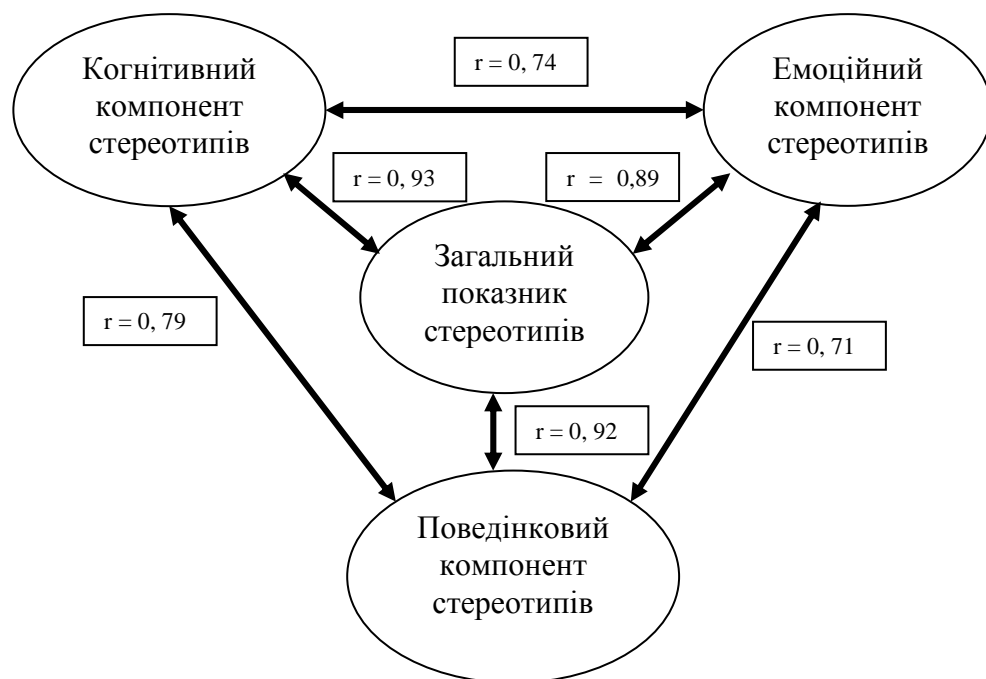
За критерієм Хамфрі фактор є значущим ($0,47 > 0,16$). До його складу увійшло два твердження з поведінкового блоку: «Працівники поліції не беруть хабарі» (0,73), «Працівники поліції ефективно виконують службові обов'язки» (0,63). Проаналізований фактор повністю складається з показників поведінкового компонента, що дало нам змогу визначити особливості такого сприйняття, як стереотип «сумлінність».

Отже, теоретична структурна модель сприйняття працівників поліції отримала підтвердження та уможливила виокремлення низки соціальних стереотипів, що присутні в сприйнятті пересічного громадянина образу представників поліції: «професіоналізм», «зразковість», «сумлінність». Установлені стереотипи є позитивним уособленням кожного з компонентів сприйняття представників поліції. «Професіоналізм» розглядаємо як наявність позитивних когнітивних характеристик, на основі яких поліцейські можуть організовано користуватися навичками та вміннями. «Зразковість» є емоційно забарвленою

оцінкою, що представляє поліцейських еталоном, яким захоплюються та ідеалізують. «Сумлінність» відображає уявлення досліджуваних щодо ефективності й чесності виконання службових обов'язків.

Наявність таких позитивних стереотипів у сприйнятті образу поліцейського можна пояснити покращенням ставлення до поліції й ростом довіри серед населення до працівників поліції. Так, реформа правоохоронних органів асоціюється в людей із надією на краще виконання службових обов'язків правоохоронцями, що зумовило те, що поліція отримала нові позитивні очікування, а міліція з усіма негативними залишилась у минулому (Лісун, 2017). Можливо, саме тому поліція має набагато вищий рівень довіри, ніж міліція.

Задля визначення кореляційних зв'язків усередині трьохфакторної моделі, що описує соціальні стереотипи особистості в сприйнятті образу поліцейського, використано процедуру Z-перетворення. Після процедури, яка дала змогу звести масив даних у метричну шкалу, що відповідає нормальному розподілу даних, застосовано критерій лінійної кореляції Пірсона. Застосування сумарних оцінок показників, котрі увійшли в кожен із трьох факторів, дало змогу визначити загальний показник стереотипів. Отриману структуру кореляційних зв'язків зображено на рис. 1.

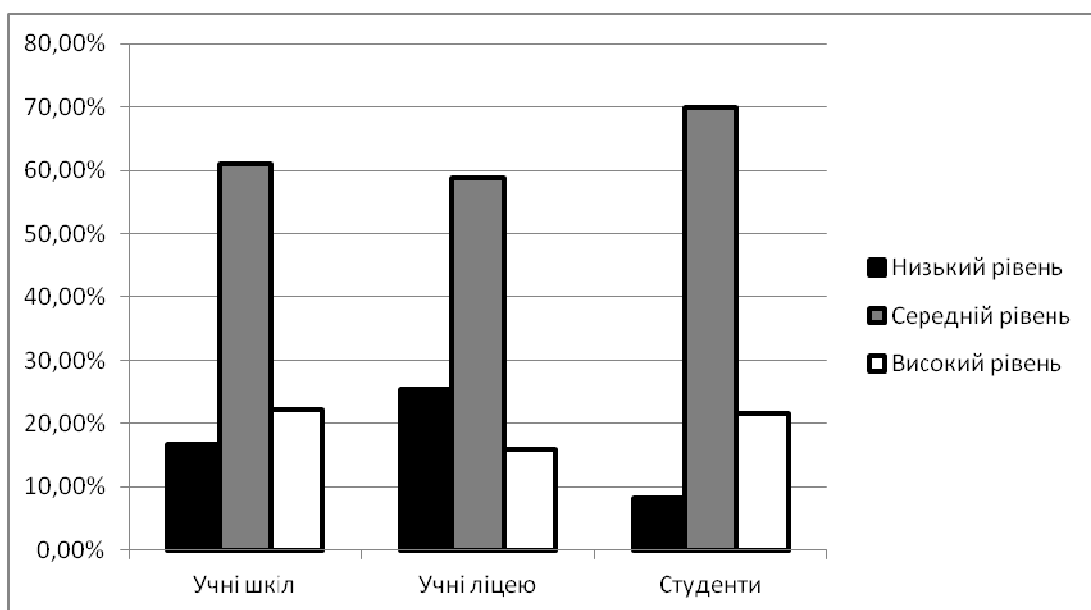

Рис. 1. Структура кореляційних взаємозв'язків компонентів та загального показника стереотипів про поліцейських

Кожен компонент має прямо пропорційні взаємозв'язки з іншими показниками. Загальний показник стереотипів відзначається статистично достовірними позитивними зв'язками з показниками когнітивного ($r = 0,93$, при $p \leq 0,001$), емоційного ($r = 0,89$, при $p \leq 0,001$), поведінкового ($r = 0,92$, при $p \leq 0,001$) компонентів структури трьохфакторної моделі стереотипів про працівників поліції. З іншого боку, кореляційні зв'язки можна спостерігати між когнітивним й емоційним ($r = 0,74$, при $p \leq 0,001$), когнітивним та поведінковим ($r = 0,79$, при $p \leq 0,001$), поведінковим й емоційним ($r = 0,71$, при $p \leq 0,001$) компонентами.

Отримана структура кореляційних зв'язків указує на те, що підвищення загального показника стереотипів у сприйнятті образу поліцейського сприяє підвищенню всіх показників структури стереотипів і, навпаки, підвищення будь-якого компонента стереотипів дає змогу підвищити інші компоненти та загальний показник. Отже, проведений кореляційний аналіз сприяв тому, щоб визначити позитивний взаємозв'язок загального показника стереотипів з усіма компонентами структури стереотипів сприйняття образу поліцейського.

Задля визначення стереотипів досліджуваних у сприйнятті працівників поліції нами використано авторський опитувальник «Стереотипи про працівників поліції». Для дослідження визначено три групи, до яких увійшли студенти, учні ліцею та шкіл. За допомогою критерію кутового перетворення Фішера ми порівняли розподіли даних за групами й шкалами, що отримані після обробки та інтерпретації зібраних даних.

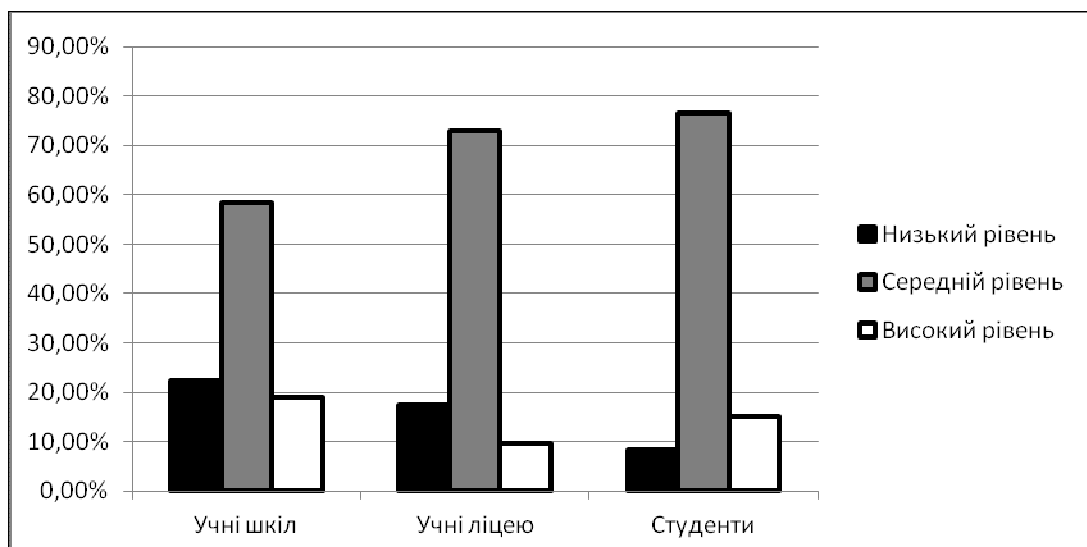

Рис. 2. Розподіл даних за шкалою поведінкових стереотипів у сприйнятті образу поліцейського в різних групах досліджуваних (%)

За шкалою поведінкових стереотипів (рис. 2) встановлено значущі відмінності між студентами та учнями ліцею за низьким рівнем стереотипів ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2,6, p \leq 0,01$). У середині групи «студенти» наявні також значимі відмінності між низьким і високим ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2,09, p \leq 0,05$) рівнями стереотипів.

Отже, учні ліцею більше за студентів схильні оцінювати поведінку працівників поліції як агресивну, непослідовну, неорганізовану, а самих поліцейських – як непродуктивних, із низьким рівнем розвитку навичок і вмінь, котрі не виконують власні службові обов’язки. Студенти ж загалом характеризують поведінку працівників поліції як спокійну, послідовну, організовану, а поліцейських вважають продуктивними, із високим рівнем розвитку навичок і вмінь, що дають змогу ефективно виконувати роботу.

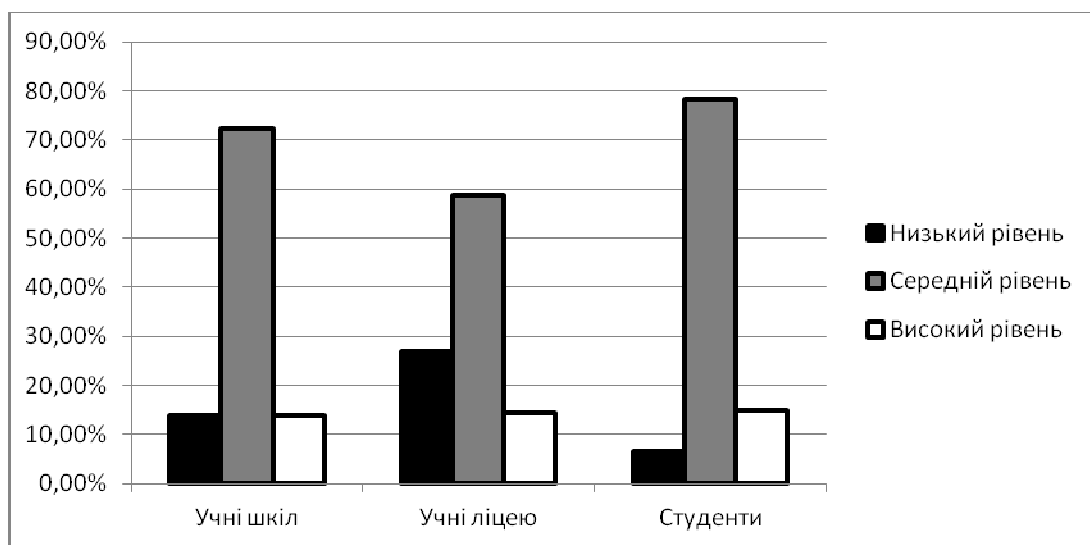
За шкалою емоційних стереотипів (рис. 3) між студентами й школярами є значущі відмінності за низьким ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,88, p \leq 0,05$) та середнім ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,86, p \leq 0,05$) рівнями стереотипів.

Рис. 3. Розподіл даних за шкалою емоційних стереотипів у сприйнятті образу поліцейського в різних групах досліджуваних (%)

Отже, школярі більше схильні до негативних емоційних стереотипів у сприйнятті, що виражається в почуттях страху, байдужості, відрази, ненависті до поліцейських, які, на думку досліджуваних, є емоційно нестабільними й відстороненими від постраждалих. З іншого боку, студенти університету більше за школярів схильні оцінювати поліцейських через нейтральні стереотипи, які не мають емоційно забарвленого полюса (позитивного або негативного).

За шкалою когнітивних стереотипів (рис. 4) виявлено значущі відмінності між учнями ліцею та студентами за низьким ($\varphi_{\text{емп}}^* = 3,17, p \leq 0,01$) і середнім ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2,36, p \leq 0,01$) рівнями когнітивного компонента. Усередині групи «учні ліцею» також простежено значущі відмінності між низьким та високим ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,78, p \leq 0,05$) рівнями. Так, учні ліцею схильні більшою мірою негативно оцінювати їхні когнітивні процеси: уважати їх упередженими, неуважними, нелогічними, із низьким рівнем знань й інтелекту такими, що довго приймають рішення та погано запам'ятовують обличчя підозрюваних у критичних ситуаціях.

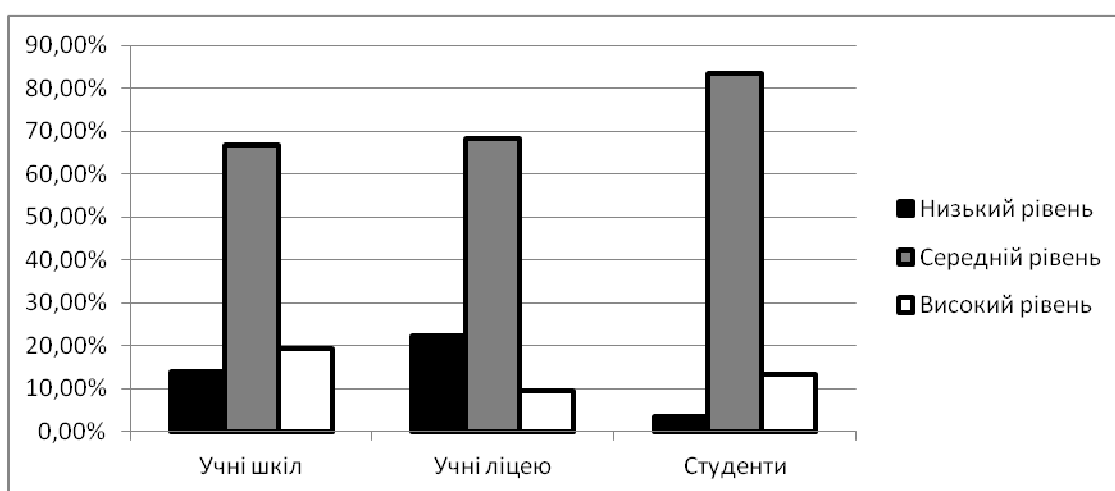
Рис. 4. Розподіл даних за шкалою когнітивних стереотипів у сприйнятті образу поліцейського в різних групах досліджуваних

Припускаємо, що учні ліцею загалом є більш вимогливі до навколишніх, оскільки вони перебувають у специфічній соціальній ситуації розвитку: до них висуваються дуже високі вимоги, що стосуються рівня знань, умінь, навичок, тому вони схильні мати більш завищені критерії для оцінки (особливо когнітивної сфери). Отже, соціальна ситуація ліцеїстів, на нашу думку, може призводити до більш критичної оцінки інтелектуальних здібностей інших людей. З іншого боку, треба зазначити, що студенти більш схильні оцінювати поліцейських стримано, у межах нейтральних стереотипів, не виявляючи високих крайніх оцінок, що вказує на відсутність упередженості стосовно працівників поліції.

За загальним показником стереотипів у сприйнятті образу працівників поліції (рис. 5) виявлено значущі відмінності серед студентів і школярів ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,85, p \leq 0,05$), студентів та учнів ліцею ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,98, p \leq 0,05$) у середньому рівні, а також між студентами й школярами

($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,88$, $p \leq 0,05$), студентами та учнями ліцею ($\varphi_{\text{емп}}^* = 3,41$, $p \leq 0,01$) у низькому рівні стереотипів.

Також встановлено значимі внутрішньогрупові відмінності між високим і низьким рівнями стереотипів у групах учнів ліцею ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2$, $p \leq 0,05$) та студентами ($\varphi_{\text{емп}}^* = 2,09$, $p \leq 0,05$). Отже, виявлені міжгрупові відмінності: учні ліцею та шкіл більшою мірою схильні до негативної загальної оцінки працівників поліції, ніж студенти вищого навчального закладу. Студенти ж схильні оцінювати поліцейських у нейтральних стереотипах, що відображено в складових компонентах загального показника.

Рис. 5. Розподіл даних за загальним показником стереотипів у сприйнятті образу поліцейського в різних групах досліджуваних (%)

Також у сприйнятті досліджуваних виявлено внутрішньогрупові відмінності: учні ліцею схильні більше до негативних, ніж до позитивних стереотипів в оцінці працівників поліції. У студентів закладів вищої освіти, навпаки, прослідковуємо статистично достовірну схильність до позитивних стереотипів, ніж до негативних. Учні шкіл не мають вираженої схильності до негативних чи позитивних стереотипів.

Підсумовуючи всі вищезазначені дані, можемо констатувати, що найбільше схильні до негативних стереотипів щодо працівників поліції учні ліцею (за поведінковою, когнітивною та загальною шкалами) та учні школи (за емоційною й загальною шкалами). Студенти вищого навчального закладу, навпаки, схильні описувати працівників поліції за допомогою нейтральних або позитивних стереотипів (за емоційною, когнітивною й загальною шкалами). Значимих міжгрупових відмінностей щодо розподілу позитивних стереотипів не встановлено. Отже, виявлено взаємозв'язок соціальних стереотипів із рівнем освіти. Дані про взаємозв'язок стереотипів та рівня освіти, що отримані в нашому

дослідженні, підтверджуються публікаціями в науковому просторі. Наприклад, отримані результати співвідносяться з дослідженням К. Андреолетті та М. Лахмана, які виявили, що люди з вищою освітою менше схильні до негативних стереотипів, ніж ті, хто її не має (Andreoletti, 2004).

Для визначення типу психологічної статі досліджуваних використаний «Статеврольовий опитувальник» (С. Бем). У результаті обробки та інтерпретації зібраних даних нами отримано такий розподіл типів психологічної статі в досліджуваній групі: найпоширенішим у групах юнаків і дівчат є андрогінний тип психологічної статі 87 % (138 осіб), що характеризується поєднанням чоловічих та жіночих рис у поведінці й структурі особистості. На нашу думку, це пов'язано з поступовим розмиванням межі між «чоловічим» і «жіночим» у сучасному суспільстві, що виражається в орієнтації на модель «унісекс». Різниця між відсотком фемінності (9 %) та маскулінності (4 %), із нашого погляду, пов'язана з більшою кількістю дівчат (94 особи), ніж хлопців (65 осіб) у досліджуваній вибірці.

Задля виявлення взаємозв'язку між типом психологічної статі й стереотипами в сприйнятті образу працівників поліції застосовано критерій лінійної кореляції Пірсона. Статистично значимі кореляційні зв'язки представлено в табл. 5.

Таблиця 5

Кореляційний зв'язок між типом психологічної статі та твердженнями авторського опитувальника «Стереотипи про працівників поліції» (при N= 159)

Стереотипи про працівників поліції	Тип психологічної статі	Рівень значущості (p)
«Поліцейські задоволені своєю роботою»	0,22	p≤0,01
«Вважаю, що поліція виконує свої професійні обов'язки»	0,16	p≤0,05
«У критичній ситуації поліцейські добре запам'ятовують обличчя підозрюваних»	0,17	p≤0,05

Тип психологічної статі має прямо пропорційні кореляційні зв'язки з твердженнями опитувальника: «Вважаю, що поліція виконує свої професійні обов'язки» ($r=0,16$, при $p \leq 0,05$), «У критичній ситуації поліцейські добре запам'ятовують обличчя підозрюваних» ($r=0,17$, при $p \leq 0,05$) та «Поліцейські задоволені своєю роботою» ($r=0,22$, при $p \leq 0,01$).

Отже, було виявлено, що тип психологічної статі взаємопов'язаний із кожним твердженням із трьох блоків опитувальника (когнітивним, емоційним та поведінковим). Отримані зв'язки засвідчують, що чим більше фемінних рис в особистості, тим більше вона схильна вважати, що поліцейські виконують власні обов'язки та задоволені своєю роботою, позитивно оцінювати здатність запам'ятовувати в критичній ситуації, і навпаки: чим більша маскулінність, тим більш негативна оцінка за цими параметрами. Оскільки фемінність асоціюється з ніжністю, спокійністю, здатністю поступатися, м'якістю, то, на нашу думку, такі особи сприймають поліцейських як захисників власних прав і свобод у соціумі. Це трактування набуває особливої актуальності в сьогоденні України, що пов'язано з гібридною війною, збільшенням нелегальної зброї та злочинності. У таких умовах зростає бажання стабільності й захищеності, що позначається на ідеалізації захисників порядку.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

Створена теоретична модель дослідження стереотипів у сприйнятті образу поліцейського підтверджена емпірично – структурна організація визначених компонентів функціонує у вигляді моделі, котра інтегрує її основні компоненти (когнітивний, емоційний, поведінковий) в їх внутрішніх прямо пропорційних взаємозв'язках. Установлено три групи соціальних стереотипів, що пов'язанні з поведінкою та внутрішніми якостями працівників поліції: «професіоналізм» є уособленням когнітивних процесів і навичок, «зразковість» – емоційно забарвлена оцінка поліцейських, «сумлінність» – характеристика ефективності поведінки й чесності. Отже, доведено, що в сприйнятті образу поліцейського в молоді домінують позитивні стереотипи.

Емпірично досліджено особливості сприйняття образу поліцейського за допомогою розробленої теоретичної моделі на трьох соціальних групах (студентах ВНЗ, учнів ліцею та шкіл). Установлено, що найбільше схильні до негативних стереотипів щодо працівників поліції учні ліцею (за поведінковою, когнітивною й загальною шкалами) та учні школи (за емоційною й загальною шкалами). Студенти закладів вищої освіти, навпаки, схильні описувати працівників поліції за допомогою нейтральних або позитивних стереотипів (за емоційною, когнітивною та загальною шкалами). Значимих міжгрупових відмінностей щодо розподілу позитивних стереотипів не знайдено. Отже, результати вказують на значимий взаємозв'язок між негативними стереотипами та рівнем освіти.

Виявлено взаємозв'язок між типом психологічної статі та стереотипами в сприйнятті образу працівників поліції. Отриманні зв'язки вказують на те, що чим більша фемінність в особистості, тим більше вона схильна вважати, що поліцейські виконують власні обов'язки й задоволенні своєю роботою; спроможна позитивно оцінювати здатність запам'ятовувати в критичній ситуації. Отже, отримані результати вказують на вплив рівня освіти та типу психологічної статі на сприйняття образу поліцейського. *Перспективи подальшого дослідження* вбачаємо в характеристиці стереотипів щодо образу поліцейського в різних містах України.

Література

1. Лісун, С. Л. (2017) Довіра як основоположний принцип взаємодії Національної поліції України з населенням. *Юридична психологія*, 2 (21), 176–182.
2. Andreoletti, C.; & Lachman, M. E. (2004). Susceptibility and resilience to memory aging stereotypes: Education matters more than age. *Experimental Aging Research*, 2, 129–148.
3. Appel, M., & Weber, S. (2017). Do Mass Mediated Stereotypes Harm Members of Negatively Stereotyped Groups? A Meta-Analytical Review on Media-Generated Stereotype Threat and Stereotype Lift. *Communication Research*, 1–22.
4. Deemer, E. D., Thoman, D. B.; Chase, J. P.; & Smith, J. L. (2014). Feeling the threat: Stereotype threat as a contextual barrier to women's science career choice intentions. *Journal of Career Development*, 41(2), 141–158.
5. Lippmann, W. (1998). *Public opinion*. London: Transaction Publishers.
6. Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge dictionary of psychology*. Cambridge: University Press.
7. Miller, D. I.; Eagly, A. H.; & Linn, M. C. (2015). Women's representation in science predicts national gender-science stereotypes: Evidence from 66 nations. *Journal of Educational Psychology*, 107(3), 631–644.
8. Spencer, S. J.; Logel, C.; & Davies, P. G. (2016). Stereotype threat. *Annual review of psychology*, 67, 415–437.
9. Statt, D. (2002). *The concise dictionary of psychology*. London: Harper&Row.

References

1. Lisun, S. L. (2017). Dovira yak osnovopozhnyi pryntsyp vzaiemodii Natsionalnoi politsii Ukrainy z naseleнням [Trust as a fundamental principle of interaction of the National police of Ukraine with the population]. *Yurydychna psykholohiia – Legal psychology*, 2(21), 176–182 [in Ukrainian].
2. Andreoletti, C.; & Lachman, M. E. (2004). Susceptibility and resilience to memory aging stereotypes: Education matters more than age. *Experimental Aging Research*, 2, 129–148 [in English].
3. Appel, M.; & Weber, S. (2017). Do Mass Mediated Stereotypes Harm Members of Negatively Stereotyped Groups? A Meta-Analytical Review on Media-Generated Stereotype Threat and Stereotype Lift. *Communication Research*, 1–22 [in English].

4. Deemer, E. D.; Thoman, D. B.; Chase, J. P.; & Smith, J. L. (2014). Feeling the threat: Stereotype threat as a contextual barrier to women's science career choice intentions. *Journal of Career Development, 41*(2), 141–158 [in English].

5. Lippmann, W. (1998). *Public opinion*. London: Transaction Publishers [in English].

6. Matsumoto, D. (2009). *The Cambridge dictionary of psychology*. Cambridge University Press [in English].

7. Miller, D. I.; Eagly, A. H.; & Linn, M. C. (2015). Women's representation in science predicts national gender-science stereotypes: Evidence from 66 nations. *Journal of Educational Psychology, 107*(3), 631–644 [in English].

8. Spencer, S. J.; Logel, C.; & Davies, P. G. (2016). Stereotype threat. *Annual review of psychology, 67*, 415–437 [in English].

9. Statt, D. (2002). *The concise dictionary of psychology*. London: Harper&Row [in English].

Received: 03.09.2018

Accepted: 17.09.2018